

En anställd inom Försvarsmakten har väckt talan mot arbetsgivaren med yrkande om bl.a. skadestånd enligt skadeståndslagen under påståendet att arbetsgivaren vållat honom en arbetsskada. Arbetsgivaren har invänt i första hand att arbetstagaren, enligt en bestämmelse i tillämpligt kollektivavtal om arbetsskadeförsäkring, inte får föra skadeståndstalan mot arbetsgivaren. Arbetstagaren har genmält att en tillämpning av bestämmelsen skulle dels strida mot artikel 6.1 Europakonventionen, dels vara oskälig enligt 36 § avtalslagen. Fråga om bestämmelsen ska tillämpas eller inte.

ARBETSDOMSTOLENDOM
2013-05-22
StockholmDom nr 43/13
Mål nr B 66/11**KLAGANDE**

J.R. i Urshult

Ombud och rättshjälpsbiträde: advokaten Thomas Ljungdahl,
Ljungdahls Advokatbyrå AB, Box 5055, 291 05 Kristianstad**MOTPART**

Staten genom Försvarmakten, 107 85 Stockholm

Ombud: 1:e försvarsjuristen Gunnar Jonason, Försvarmakten,
Juridiska staben, 107 85 Stockholm**SAKEN**

ersättning för arbetsskada, tolkning av kollektivavtal

ÖVERKLAGAD DOM

Växjö tingsrätts mellandom den 26 april 2011 i mål nr T 1769-10

Tingsrättens dom, se bilaga.

J.R. har överklagat tingsrättens mellandom och yrkat att Arbetsdomstolen ska tillåta hans skadeståndstalan enligt skadeståndslagen.

Staten har bestritt ändring.

Parterna har yrkat ersättning för sina rättegångskostnader i Arbetsdomstolen.

Som grund för och till utveckling av sin talan har parterna i allt väsentligt anfört detsamma som antecknats i tingsrättens dom, med följande tillägg.

Parterna har under handläggningen i Arbetsdomstolen uppgett att de nu uppfattar 22 § i kollektivavtalet Avtal om ersättning vid personskada (PSA) som en materiell reglering i stället för en processuell sådan. Mot bakgrund härav har staten, såsom talan nu bestämts, i första hand gjort gällande att tingsrätten ska ogilla J.R:s talan i samtliga delar som omfattas av mellandomen. Staten har i andra hand gjort gällande att tingsrätten ska ogilla J.R:s talan i alla delar utom i de som omfattar inkomstförlust samt sveda och värk, vilka tingsrätten ska avvisa.

Parterna är överens om att J.R:s yrkande om skadestånd enligt skadeståndslagen avser ersättning i anledning av arbetssjukdom.

J.R. har i Arbetsdomstolen tillagt att han inte kan få sin rätt prövad av PSA-nämnden, eftersom Försäkringskassan inte bedömt frågan om han drabbats av sjukdom.

J.R. gör inte längre gällande att förhandsbesked från EU-domstolen ska inhämtas.

SACO-S och Arbetsgivarverket, som är parter i PSA, har yttrat sig i målet.

Tvisten i Arbetsdomstolen rör tolkning av kollektivavtal (1 kap. 2 § första stycket 4 arbetstvistlagen). Arbetsdomstolen har med stöd av 4 kap. 15 § arbetstvistlagen företagit målet till avgörande utan huvudförhandling.

Domskäl

J.R. anställdes 2006 hos Försvarsmakten med arbetsort Karlskrona. Försvarsmakten beslutade den 19 april 2010 att omplacera honom under återopande av samarbetsproblem.

J.R. väckte i maj 2010 talan vid tingsrätten mot staten och yrkade att tingsrätten skulle fastställa att omplaceringen ska betraktas som en uppsägning och att uppsägningen ska förklaras ogiltig. J.R. yrkade vidare skadestånd med 506 884 kr, varav 130 000 kr avsåg allmänt skadestånd för brott mot anställningsskyddslagen och 376 884 kr avsåg skadestånd enligt skadeståndslagen för inkomstförlust, sjukvårdskostnader, sveda och värk samt kränkning. J.R. yrkade även ränta.

Staten bestred käromålet och yrkade i genkäromål förpliktande för J.R. att återbetala visst belopp avseende för mycket utbetald lön.

Staten yrkade vid tingsrätten att J.R:s yrkande om ersättning enligt skadeståndslagen skulle avvisas, med stöd av 22 § PSA som anger att den som omfattas av avtalet inte får föra skadeståndstalan mot den egna arbetsgivaren, med vissa angivna undantag.

J.R. bestred avvisningsyrkandet.

Parterna enades vid tingsrätten om att begära mellandomsprövning enligt följande mellandomstema: Ska J.R. på grund av 11 § i PSA avtalet jämförd med 2, 7 och 22 §§ i samma avtal få föra den skadeståndstalan som anges i detta mål mot staten som arbetsgivare?

Tingsrätten förklarade i mellandom att J.R. inte får föra sin skadeståndstalan enligt skadeståndslagen vid tingsrätten.

Innan Arbetsdomstolen går in på de olika frågor som aktualiseras i målet finns anledning att kort belysa regleringen i PSA.

Kort om regleringen i PSA

PSA är ett kollektivavtal som ingicks 1986 av Statens arbetsgivarverk, å ena sidan, och SACO/SR, SF och TCO-S, å andra sidan. Avtalet reglerar förutsättningarna för statligt anställdas rätt till ersättning för personskada som är att anse som arbetsskada. Avtalet reglerar även formerna för skaderegleringen.

Utgångspunkten är att ersättning enligt PSA utgår om övervägande skäl talar för att en arbetsskada uppkommit. Det saknar betydelse om skadan orsakats av arbetsgivaren eller annan. Avtalet innehåller, som utgångspunkt, inget krav på att arbetsgivaren eller annan uppsåtligen eller av oaktsamhet ska ha vållat arbetsskadan.

Arbetsskadebegreppet i PSA omfattar bl.a. arbetssjukdom. Arbetssjukdom definieras i PSA i anslutning till 2 kap. 1 § lagen (1976:380) om arbetsskade-försäkring (LAF). Begreppet omfattar skada som en arbetstagare har ådragit sig genom annan skadlig inverkan i arbetet än arbetsolycka. Begreppet arbetssjukdom omfattar inte en skada av psykisk eller psykosomatisk natur som är en följd av en företagsnedläggelse, bristande uppskattning av den försäkrades arbetsinsatser, vantrivsel med arbetsuppgifter eller arbetskamrater eller därmed jämförliga förhållanden (se numera 39 kap. 3 och 5 §§ socialförsäkringsbalken).

Arbetssjukdom ger, såvitt här är av intresse, rätt till ersättning om sjukdomen har förklarats vara arbetsskada av Försäkringskassan enligt 8 kap. 3 § LAF (jfr numera 42 kap. 12 § socialförsäkringsbalken). Det förutsätts vidare att skadan kvarstår sedan 180 dagar har förflutit från den dag då den visade sig.

Ersättning för arbetssjukdom kan under akut sjukdomstid omfatta bl.a. sjukvårdskostnader. Vid bestående invaliditet utgår på visst sätt ersättning för inkomstförlust i form av livränta. Vidare ersätts enligt skadeståndsrättsliga principer fysiskt och psykiskt lidande av bestående art (lyte eller annat stadigvarande men), sjukvårdskostnader och andra kostnader samt särskilda olägenheter i övrigt.

Skaderegleringen och beslut om ersättning enligt PSA hanteras av en särskilt inrättad nämnd, PSA-nämnden. Ledamöterna i nämnden utses av Arbetsgivarverket och de arbetstagarorganisationer som slutit avtalet. PSA-nämnden kan överlämna till nämndens ordförande eller AFA Trygghetsförsäkring att på nämndens vägnar avgöra ärenden.

En arbetstagare som är missnöjd med ett beslut om ersättning kan påkalla skiljedom av skiljenämnden i vissa trygghetsfrågor (skiljenämnden). Skiljenämnden regleras i förordningen (2007:830) med instruktion för Skiljenämnden i vissa trygghetsfrågor. Nämnden består av ordförande och två övriga ledamöter. Ledamöterna tillsätts av regeringen (se 13 § i instruktionen och 23 § myndighetsförordningen, 2007:515). För ordföranden finns en personlig ersättare, vice ordföranden. Ordförande och vice ordförande ska vara eller ha varit ordinarie domare. En av de övriga ledamöterna utses efter förslag av de statsanställdas huvudorganisationer. Skiljenämnden ska enligt sin instruktion följa vissa av bestämmelserna i lagen (1999:116) om skiljeförfaranden, däribland lagens regler om skiljemans opartiskhet. Nämndens skiljedom kan efter klander upphävas av domstol, t.ex. om en skiljeman varit jävig.

PSA innehåller i 11 § särskilda regler om ersättning för arbetssjukdom som arbetstagaren vållats i tjänsten genom vårdslöshet enligt skadeståndslagen av bl.a. arbetsgivaren. Om arbetstagaren visar att så är fallet är denne – utöver den ersättning som utgår oberoende av vållande – berättigad till ersättning för inkomstförlust och ersättning för fysiskt och psykiskt lidande av övergående natur (sveda och värk) enligt skadeståndslagen.

Frågan om rätt till ersättning enligt 11 § PSA prövas av en särskild nämnd, den s.k. vållandenämnden. Nämnden består, enligt uppgifter i målet, av nuvarande eller förutvarande ordinarie domare. En arbetstagare kan efter att nämnden fattat beslut ”föra talan i allmän domstol enligt skadeståndslagen”. Staten och Arbetsgivarverket har i målet uppgivit att prövningen i vållandenämnden och allmän domstol bara avser frågan om arbetssjukdomen vållats genom vårdslöshet och att ersättningens storlek även i dessa fall prövas av PSA-nämnden, vars beslut kan överprövas av skiljenämnden. J.R. har inte ifrågasatt att bestämmelsen har denna innebörd.

Enligt 22 § PSA får den som omfattas av avtalet inte föra skadeståndstalan mot bl.a. den egna arbetsgivaren, med det undantag som följer av 11 § (och som berördes i föregående stycke). Bestämmelser motsvarande 22 § PSA finns i kollektivavtal om ersättning vid arbetsskada på andra sektorer av arbetsmarknaden, främst Trygghetsförsäkringen vid arbetsskada (TFA) som gäller på den privata sektorn och Trygghetsförsäkring (TFA-KL) som gäller på den kommunala sektorn. Bestämmelserna har beskrivits som talförbud.

Arbetsdomstolen har i AD 1988 nr 137 prövat bestämmelsen i TFA (numera § 35). Enligt denna får en anställd inte föra skadeståndstalan mot bl.a. arbetsgivaren med anledning av personskada som utgör arbetsskada. Av domen framgår följande. TFA innebär att arbetsgivaren åtar sig att teckna en trygghetsförsäkring vid arbetsskador och att en arbetstagare som skadas har att vända sig mot försäkringsgivaren för att få ersättning, medan arbetsgivaren ska gå fri från ekonomiskt ansvar. Bestämmelsen ska från denna synpunkt betraktas som en friskrivningsklausul till arbetsgivarens förmån. Bestämmelsen innehåller inte något förfarande för lösning av tvister och över huvud taget inte någonting som kan tolkas som en reglering av den anställdes möjligheter att få sina anspråk mot arbetsgivaren rättsligt prövade och kan

därför inte uppfattas som ett taleförbud, dvs. ett avtalat processhinder som medför att käromål som riktar sig mot arbetsgivaren ska avvisas.

Arbetsdomstolens ställningstagande i AD 1988 nr 137 innebär alltså att 35 § TFA ska förstås som ett avtal om att arbetstagaren inte har rätt till skadestånd enligt skadeståndslagen av bl.a. arbetsgivaren för skador som omfattas av TFA. Att avtal som reglerar skadeståndsskyldighet i princip har företräde framför skadeståndslagen framgår av lagens 1 §.

Som redan nämnts har PSA stora likheter med trygghetsavtalen på de privata och kommunala sektorerna, TFA respektive TFA-KL. Uppbyggnaden av PSA skiljer sig dock från TFA och TFA-KL på så sätt att betalningsansvaret enligt PSA åvilar staten, och inte en från staten skild försäkringsgivare. PSA innefattar en reglering dels av villkoren för att ersättning ska utgå på grund av arbetskada och beräkningen av ersättningens storlek, dels procedurerna för hantering av skadereglering.

Tvisten i Arbetsdomstolen

Tingsrätten har i mellandomen prövat frågan om J.R. får föra sin talan om skadestånd enligt skadeståndslagen vid tingsrätten. Tingsrätten besvarade frågan nekande. Den fråga som tingsrätten besvarat – mellandomstemat – ansluter till formuleringen i 22 § PSA. Mellandomstemat får, enligt Arbetsdomstolens mening, anses avse frågan om bestämmelsen är tillämplig på de av J.R. framställda yrkandena om skadestånd enligt skadeståndslagen.

Som ovan framgått har parterna i Arbetsdomstolen uppgett att de nu uppfattar 22 § PSA som en materiell reglering i stället för en processuell sådan. Om bestämmelsen är tillämplig på J.R:s yrkande om ersättning enligt skadeståndslagen, är följden att yrkandet ska ogillas av tingsrätten i slutlig dom.

J.R. har riktat två invändningar mot att tillämpa 22 § PSA på de av honom framställda kraven om skadestånd enligt skadeståndslagen. För det första har han gjort gällande att det skulle strida mot artikel 6.1 Europakonventionen att tillämpa bestämmelsen. För det andra har han gjort gällande att bestämmelsen är oskälig enligt 36 § avtalslagen och därför ska jämkas.

Enligt Arbetsdomstolens mening bör J.R:s invändningar om att förfarandena enligt PSA inte är förenliga med Europakonventionen prövas som en del av om det är oskäligt enligt 36 § avtalslagen att tillämpa 22 § PSA i det aktuella fallet.

Är en tillämpning av 22 § PSA oskäligen enligt 36 § avtalslagen i J.R:s fall?

J.R. har ifrågasatt om regleringen i PSA är förenlig med artikel 6.1 Europakonventionen i fem avseenden, nämligen 1) om hans anspråk kommer att prövas av en oavhängig och opartisk domstol, 2) om han kommer att få en rättvis rättegång, 3) om rättegången kommer vara offentlig, 4) om slutlig dom kommer att meddelas inom skäligen tid och 5) om han kan få sin rätt prövad av PSA-nämnden eftersom Försäkringskassan inte bedömt frågan om han drabbats av arbetssjukdom.

Artikel 6.1 Europakonventionen reglerar rätten till en rättvis rättegång. Enligt bestämmelsen ska var och en, vid prövningen av dennes civila rättigheter och skyldigheter, vara berättigad till en rättvis och offentlig förhandling inom skäligen tid och inför en oavhängig och opartisk domstol, som upprättats enligt lag. Av Europadomstolens praxis följer att rätten till en rättvis rättegång inte är absolut, utan kan begränsas i olika avseenden. Begränsningarna måste vara motiverade av ett berättigat ändamål och vara proportionella i förhållande till ändamålet. Begränsningen får heller inte innebära att kärnan i rätten till en rättvis rättegång angrips (se t.ex. *Granos Organicos Nacionales S.A. mot Tyskland*, mål nr 19508/07, dom 2012-03-22). Europadomstolen accepterar enligt fast praxis att det är möjligt att avstå från rätten till domstolsprövning genom att sluta avtal om skiljeförfarande (se t.ex. *Transado-Transportes mot Portugal*, mål nr 35943/02, beslut 2003-12-16 och *Dewer mot Belgien*, mål nr 6903/75, dom 1980-02-27). Möjligheten att sluta skiljeavtal uppfattas som en naturlig följd av avtalsparternas frihet att reglera sina inbördes relationer och kan bidra till effektiv konfliktlösning. Ett avstående från rätten till domstolsprövning måste i princip vara tydligt och frivilligt (*Suda mot Tjeckiska republiken*, mål nr 1643/06, dom 2010-10-28). Det har inte ansetts strida mot konventionen att föreningsmedlemmar är bundna av skiljeklausuler i föreningsstadgar (*Lundgren mot Sverige*, mål nr 22506/93, beslut 1995-05-17 och *Axelsson mot Sverige*, mål nr 11960/86, beslut 1990-07-13). Europadomstolen accepterar skiljeförfaranden även när dessa inte i alla delar fullt ut motsvarar kraven enligt artikel 6.1 på en rättvis rättegång. Till exempel har det förhållande att ett skiljeförfarande inte är offentligt ansetts förenligt med artikel 6.1 Europakonventionen. Vid bedömning av om skiljeförfaranden är förenliga med principen om en rättvis rättegång beaktas även den nationella regleringen av skiljeförfaranden och den kontroll som domstolarna kan utöva över dessa (se t.ex. *Suovaniemi mot Finland*, mål nr 31737/96, beslut 1999-02-23). Frågor om ett förfarande strider mot artikel 6 ska som utgångspunkt bedömas mot bakgrund av rättegången i dess helhet och alltså först efter att rättegången är avslutad (se bl.a. *Siewert mot Tyskland*, mål nr 29881/07, dom 2012-07-19 och *Danelius, Mänskliga rättigheter i europeisk praxis*, 4 uppl., s. 246).

Arbetsdomstolen gör följande bedömning.

J.R. har ostridigt inte ansökt om ersättning enligt PSA. Hans anmärkningar mot formerna för skadereglering och tvistprocessen enligt PSA är generella till sin karaktär och avser alltså inte hur hans anspråk konkret behandlats av PSA-nämnden, vållandenämnden eller skiljenämnden. Inte heller har han förvägrats någon sökt prövning enligt den i PSA föreskrivna ordningen eller fått avslag på sitt anspråk. Om en prövning enligt den i PSA föreskrivna ordningen utfaller till J.R:s förmån, kan det, oavsett hur den ordningen och prövningen har förhållit sig till artikel 6.1 i Europakonventionen, uppenbarligen inte anses oskäligt mot J.R. i den mening som avses i 36 § avtalslagen att tillämpa också 22 § PSA. Redan mot den bakgrunden finner Arbetsdomstolen att det i dagsläget, innan det är klarlagt hur en prövning av J.R:s anspråk enligt den i PSA föreskrivna ordningen skulle ha gestaltat sig och utfallit, inte med hänsyn till formerna för skadereglering och tvistprocessen enligt PSA kan vara oskäligt att tillämpa 22 § PSA i J.R:s fall.

J.R:s invändning om att han inte kan få sin rätt prövad av PSA-nämnden, eftersom Försäkringskassan inte bedömt frågan om han drabbats av sjukdom har följande bakgrund. Ersättning för arbetsjukdom utgår enligt PSA, såvitt här är av intresse, om skadan har förklarats vara arbetsskada av Försäkringskassan (3 § PSA). Enligt 8 kap. 3 § LAF ska Försäkringskassan bedöma om den försäkrade drabbats av en arbetsskada endast i den mån det behövs för att bestämma ersättning enligt den lagen. J.R. ansökte 2009 om livränta enligt LAF hos Försäkringskassan. För att livränta ska beviljas krävs dels att den försäkrade ådragit sig en arbetsskada enligt 2 kap. 1 § LAF, dels att arbetsskadan föranlett en viss närmare nedsättning av arbetsförmågan (4 kap. 1 § LAF). Försäkringskassan avslog ansökan med motiveringen att hans arbetsförmåga inte var nedsatt på sådant vis att livränta skulle kunna utgå. Eftersom han inte bedömdes uppfylla denna förutsättning för rätt till livränta, prövade Försäkringskassan inte om en arbetsskada förelåg. Högsta förvaltningsdomstolen har fastställt att Försäkringskassan haft fog för att inte pröva om J.R. ådragit sig en arbetsskada (dom den 10 januari 2013 i mål 913-12). J.R. gör, mot bakgrund härav, gällande att han inte har möjlighet att få en rättvis rättegång. Eftersom Försäkringskassan inte prövat om han drabbats av arbetsskada, kan han heller inte ansöka om ersättning hos PSA-nämnden.

I denna del gör Arbetsdomstolen följande bedömning. I 3 § PSA anges att arbetsjukdom ger rätt till ersättning om sjukdomen har förklarats vara arbetsskada enligt 8 kap. 3 § LAF. Av bestämmelsen torde följa att PSA-nämnden är bunden av Försäkringskassans bedömning såväl när kassan förklarar att sjukdomen utgör en arbetsjukdom som när den förklarar att så inte är fallet. Hur bestämmelsen ska tillämpas om Försäkringskassan inte tagit eller över huvud taget inte kan ta ställning till om sjukdomen utgör en arbetsskada har inte belysts i målet. Frågan om hur avtalet ska tolkas i en sådan situation kan bli föremål för rättslig prövning i PSA-nämnden och i skiljenämnden. Frågan rör, enligt Arbetsdomstolens mening, inte möjligheten till rättslig prövning utan de materiella förutsättningarna för att ersättning ska utgå.

J.R. har vidare som skäl för att 22 § PSA inte ska tillämpas på det krav han framställt också framhållit att hans yrkande omfattar kränkingsersättning enligt 2 kap. 3 § skadeståndslagen, vilket inte ersätts enligt PSA. J.R. har även hänfört sig till den negativa föreningsfriheten och anført, som han får förstås, att kollektivavtalet är oskäligt eftersom det binder även oorganiserade arbetstagare.

Enligt staten reglerar PSA uttömmande den ersättning som kan utgå vid arbetsskada. Avtalet ger inte rätt till kränkingsersättning. Detta innebär att det inte är möjligt att erhålla någon sådan ersättning vid arbetsskada.

Enligt Arbetsdomstolens mening utgör det som J.R. anført till stöd för sitt krav på kränkingsersättning inte skäl att jämka villkoret i 22 § PSA i hans fall. Inte heller vad J.R., som genom medlemskap i arbetstagarorganisation är bunden av PSA, anført om den negativa föreningsrätten kan medföra att villkoret i 22 § PSA ska jämkas.

Sammanfattande bedömning

Arbetsdomstolen har inte funnit att det skulle vara oskäligt att tillämpa 22 § PSA i J.R:s fall. Bestämmelsen är därför tillämplig på de av J.R. framställda yrkanden om skadestånd enligt skadeståndslagen.

Vid denna bedömning ska tingsrättens mellandom fastställas på det sättet att det förklaras att J.R. enligt 22 § PSA inte får föra sin skadeståndstalan enligt skadeståndslagen vid tingsrätten. Konsekvensen av detta är att yrkandet ska ogillas i slutlig dom.

Rättegångskostnader

Parterna har yrkat ersättning för sina rättegångskostnader i Arbetsdomstolen. Frågan om rättegångskostnader ska bedömas i samband med att tingsrätten upptar målet i dess helhet till behandling. Parternas yrkanden om rättegångskostnader i Arbetsdomstolen föranleder därför inte något ställningstagande.

Yrkat belopp avseende ersättning enligt rättshjälpslagen är skäligt.

Domslut

1. Arbetsdomstolen fastställer tingsrättens domslut på det sättet att det förklaras att J.R. enligt 22 § i kollektivavtalet ”Avtal om ersättning vid personskada” inte får föra sin skadeståndstalan enligt skadeståndslagen vid tingsrätten.

2. Arbetsdomstolen fastställer ersättning enligt rättshjälpslagen åt Thomas Ljungdahl för det biträde han lämnat åt J.R. i Arbetsdomstolen till 66 321 kr, varav 35 087 kr avser arbete, 16 530 kr tidsspillan, 1 440 kr utlägg och 13 264 kr mervärdesskatt.

Ledamöter: Jonas Malmberg, Sören Öman, Folke K. Larsson, Marianne Hörding, Curt Karlsson, Gunilla Runnquist och Anders Hammarbäck.
Enhälligt.

Sekreterare: Martin Ulfving

Tingsrättens mellandom (ledamöter: Jens Mjöberg, Annacarin Rathsmann och Gunnar Gyllenram)

YRKANDEN M.M.

Försvarsmakten (FSM) anställde den 27 april 2007 J.R. som civil tjänsteman tills vidare med placering ”Marin B Försvarshälsan”. Som arbetsort angavs Karlskrona.

I beslut den 19 april 2010 beslutade FSM att på grund av samarbetsproblem omplacera J.R. från och med den 1 maj 2010. Han placerades vid HR-Centrum i Stockholm.

I ansökan om stämning, som inkom till tingsrätten den 19 maj 2010, har J.R. yrkat att tingsrätten fastställer att omplaceringen ska betraktas som en uppsägning och att uppsägningen ska förklaras vara ogiltig. J.R. har dessutom yrkat skadestånd av FSM med 506 884 kr jämte ränta, varav 130 000 kr i allmänt skadestånd och 376 884 kr för inkomstförlust, sjukvårdskostnader, sveda och värk och kränkning enligt skadeståndslagen (1972:207).

FSM har bestritt käromålet och i genkäromål yrkat förpliktande för J.R. att återbetala 29 538 kr i för mycket utbetalad lön.

FSM har gjort gällande att J.R:s talan enligt skadeståndslagen å 376 884 kr ska avvisas, eftersom en sådan talan ska prövas enligt ett system för ersättning för arbetsskada, vilket parterna i kollektivavtal år 1986 antagit. Systemet regleras i ”PSA Avtal om ersättning vid personskada”. Den senaste editionen av avtalet finns i Arbetsgivarverkets Centralavtal 2006:1.

J.R. har genmält att han enligt artikel 6.1 i Europakonventionen och övrig EG-rätt, som utgör en del av i Sverige gällande rätt, har en oavvislig rätt till domstolsprövning av sina skadeståndsanspråk enligt skadeståndslagen. Han har dessutom begärt att tingsrätten inhämtar yttrande i frågan från EG domstolen.

Parterna har, om tingsrätten inte inhämtar yttrande från EG domstolen, enats om att begära mellandom över följande tema: Ska J.R. på grund av 11 § i PSA avtalet jämförd med 2,7 och 22 §§ i samma avtal få föra den skadeståndstalan som anges i detta mål mot staten som arbetsgivare?

11 och 22 §§ i PSA avtalet intas som bilaga.

PARTERNAS UTVECKLING AV TALAN

Försvarsmaktens talan

FSM har anfört bl.a.: J.R. grundar sina skadeståndsanspråk på skadeståndslagen och på att han genom vållande för vilket FSM är ansvarig har drabbats av en arbetsskada. J.R. har under sin anställning i FSM varit fackligt ansluten, inledningsvis i SEKO och sedan 1 juni 2009 i Akademikerförbun-

det SSR. Båda organisationerna har kollektivavtal med staten och J.R. är som medlem i en facklig organisation enligt 26 § lagen (1976:580) om medbestämmande i arbetslivet bunden av de kollektivavtal som träffats mellan parterna. Mellan parterna gäller sedan den 1 april 1986 Avtal om ersättning vid personskada (PSA). En arbetstagare som drabbas av en personskada under tid han eller hon omfattas av PSA har rätt till ersättning enligt kollektivavtalet. Enligt PSA kan ersättning utgå för sjukvårdskostnader, fysiskt och psykiskt lidande samt för inkomstförlust, d.v.s. för samtliga yrkanden som J.R. i sin ansökan om stämning grundar på skadeståndslagen. Enligt FSM:s mening utgör PSA en del av ett system för ersättning vid arbetsskada som parterna har enats om genom ett kollektivavtal. PSA innebär att arbetsgivaren har åtagit sig att teckna en trygghetsförsäkring vid arbetsskador och att en arbetstagare som skadats har att vända sig till försäkringsgivaren för att få ersättning medan arbetsgivaren ska gå fri från ekonomiskt ansvar. Av 22 § PSA framgår därför att den som omfattas av PSA inte får föra skadeståndstalan mot den egna arbetsgivaren med anledning av arbetsskada. Det generella taleförbudet gäller dock inte talan för inkomstförlust på grund av arbetsjukdom. Ett sådant anspråk kan enligt 11 § andra stycket PSA prövas av allmän domstol under förutsättning att anspråket först prövats av en särskild nämnd, den s.k. vållandenämnden. Dessutom krävs att arbetsjukdomen dessförinnan bedömts som en arbetsskada som berättigar till ersättning enligt PSA. Genom att 22 § PSA angivit ett särskilt villkor för att en domstol ska vara behörig att pröva ett anspråk på grund av arbetsjukdom måste bestämmelsen anses reglera J.R:s möjlighet att få sina anspråk prövade. 22 § PSA måste följaktligen betraktas som ett rättegångshinder. Detta gäller särskilt som J.R:s anspråk, såvitt FSM känner till, inte varit föremål för prövning varken enligt lagen (1976:380) om arbetsskadeförsäkring eller av vållandenämnden. J.R:s talan om skadestånd enligt skadeståndslagen på grund av arbetsskada ska följaktligen med stöd av 22 § PSA avvisas på grund av förbudet att föra skadeståndstalan mot FSM som arbetsgivare. Arbetsdomstolen har i flera mål rörande taleförbud i kollektivavtal såsom AD 1988 nr 137, AD 2003 nr 107, AD 2005 nr 79 och AD 2008 nr 11 tolkat rättsläget som FSM hävdade och dessutom utan att inhämta yttrande från EG-domstolen.

J.R:s talan

J.R. har i slutskrift sammanfattat sin inställning i huvudsak på följande sätt. Av artikel 6.1. i konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna framgår att var och en ska, vid prövningen av hans civila rättigheter och skyldigheter eller av en anklagelse mot honom för brott, vara berättigad till en rättvis och offentlig förhandling inom skälig tid och inför en oavhängig och opartisk domstol, som upprättats enligt lag. Domen ska avkunnas offentligt. Inledningsvis är det värt att notera att PSA trädde i kraft 1986 och att det sedan dess har hänt en hel del avseende de individuella fri- och rättigheterna i Sverige, bl.a. har konventionen om de mänskliga rättigheterna genom lag 1994-05-05 (1994:1219) inkorporerats i den svenska rättsordningen och gäller sedan dess som svensk lag. Att man ska kunna få sina civila tvister och fordringar prövade inför domstol utgör en av de mest fundamentala och universellt erkända rättsprinciperna. I PSA 22 § fastställs ett generellt taleförbud för arbetstagare att väcka talan mot sin arbetsgivare. Det finns dock ett undantag i 11 § vad gäller ersättning för inkomstförlust samt sveda och värk till följd av arbetsjukdom. Förutsättningen är att arbetsjukdo-

men har bedömts som en arbetsskada. Först efter det att ersättningsanspråket prövats av PSA-nämnden, den s.k. vållandenämnden, får arbetstagaren väcka talan i domstol. J.R:s fall grundar sig på händelser som ägt rum med början i maj 2007, det vill säga för mer än tre år sedan. Den förväntade handläggningstiden i förvaltningsdomstolarna, avseende frågan om arbetsskada och livränta, kan beräknas ta ytterligare flera år i anspråk, vartill kommer tidsåtgången för prövningen i PSA-nämnden. Detta leder in på rätten till rättegång ”inom skäligen tid”. För att kunna göra bedömningen om skäligen tid måste först tidsspannet för målet avgöras. I civilrättsliga mål är det från att fallet anhängiggörs vid domstol tills dess att slutgiltig dom avkunnas i målet. Om domen överklagats är det högsta instans dom som utgör slutpunkt. Huruvida det anses vara inom skäligen tid grundar sig i en bedömning av målets komplexitet, parternas agerande och hur domstolar och myndigheter har handlagt målet. Karaktären på det aktuella målet har också en avgörande betydelse. Europadomstolen gör sällan en detaljerad analys av kravet på rättsligt avgörande inom skäligen tid, i stället sker ett ställningstagande efter allmän helhetsbedömning. Arbetsrättsliga frågor påkallar en särskilt skyndsamt handläggning. För att processen ska bli meningsfull krävs att dessa mål hanteras skyndsamt, vilket innebär att även kortare dröjsmål kan anses strida mot konventionen. Vi kan redan nu se att denna prövning har dragit och kommer dra ut ytterligare på tiden och således inte kommer ske ”inom skäligen tid”. Artikel 6.1 i Europakonventionen uppställer två krav på staten. För det första krävs det att varje person under statens jurisdiktion ska ha en rätt till domstolsprövning. Staten ska därmed se till att ett system för detta finns tillgängligt. Att varje person under en stats jurisdiktion har rätt till en domstolsprövning framgår inte direkt av ordalydelsen i art. 6.1, dock har Europadomstolen fastslagit detta i fallet *Golder mot Storbritannien*. Det andra kravet som art. 6.1 ställer på en stat är en rätt till rättvisa av en viss kvalitet. Frågan om vad som, förutom de allmänna domstolarna, kan anses utgöra en ”oavhängig och opartisk domstol” har inom arbetsrätten varit föremål för åtskilliga synpunkter. Europadomstolen har fastslagit i en rad olika mål att termen domstol inte ska tolkas så att det enbart är domstol av traditionellt slag som är att ses som domstol, bl.a. har nämnder av olika slag godtagits om de uppfyller vissa kriterier. Vanligen delas nämnder upp i privata och statliga nämnder. Sedan en nämnd avgjort en tvist kan endera parten som regel vända sig till allmän domstol om parten inte är nöjd med beslutet eller anser att något processfel begåtts för att få saken prövad. Att inrätta dylika rådgivande nämnder strider inte mot Europakonventionens bestämmelse om rätten till domstolsprövning. Värre är det med de fall där en nämnd ger ett slutgiltigt beslut i frågan, ett beslut som inte får överklagas. Det är denna typ av nämnd vi har för handen i detta fall. Med undantag för ersättning för arbetssjukdom har arbetstagaren ingen rätt att föra talan vid domstol och således är det inte möjligt att överklaga PSA-nämndens beslut. Därutöver är nämndens förhandlingar inte offentliga. PSA-nämnden får därför anses strida mot art 6.1 Europakonventionen. Vidare kan nämndens sammansättning ifrågasättas. För att omfattas av begreppet domstol krävs att nämnden har en viss ”kvalificerad sammansättning”. Vid bedömningen om det föreligger en ”kvalificerad sammansättning” ska man se till huruvida domarna kan anses oberoende, hur lång tid deras mandatperiod är, samt vilka rättssäkerhetsgarantier som är uppfyllda. Domstolen ska vara oberoende i förhållande till regering och myndigheter samt till parterna i målet. För att domstolen ska anses som opartisk ska det för en objektiv iakttagare inte finnas några legitima tvivel om domstolens

opartiskhet, s.k. objektiv opartiskhet. Huruvida domarna i nämnden är jurister eller inte är inte det relevanta, utan det är domarnas förhållande till parterna i målet som är relevant för att nämnden ska ses som oberoende och opartisk. PSA-nämnden kan inte anses uppfylla Europakonventionens krav på opartiskhet och oavhängighet eftersom dess ledamöter utses av parterna. Arbetsgivarnas och fackförbundens överenskommelser torde inte utgöra någon lämplig grund för begränsning av, från europeisk synpunkt, rättssäkerhetens mest grundläggande rättighet. Bestämmelserna 11§ och 22§ i PSA utgör således en kraftig inskränkning av den enskilde arbetstagarens rättshandlingsförmåga och den i den angivna Europakonventionen och Lissabonfördraget fastställda rätten till en rättvis rättegång. J.R. har jämlikt sistnämnda konventioner en oavvislig rätt till domstolsprövning av sitt anspråk, om och när han så önskar. Ett avvisande av hans anspråk är därför lagstridigt. Domstolarna ska tillse att den enskilde arbetstagaren har möjlighet att, på egen hand om han så önskar, hävda sina anspråk gentemot en betydligt större och starkare arbetsgivare. I vart fall finns grund för att betrakta aktuella villkor i PSA som oskäligen med hänsyn till sitt innehåll. Såsom rättslig grund i denna del åberopas AvtL 36 §. Avtalsvillkoren i PSA 11 och 22 §§ ska, vad avser förbudet att väcka talan mot arbetsgivaren, lämnas utan avseende. Efter ytterligare överväganden är det numera J.R:s uppfattning att målet i denna del ska avgöras av fullsuttens tingsrätt genom mellandom enligt överenskommet tema.

Genmäle från Försvarmakten

FSM har i slutskrift vidhållit sin inställning och bl.a. anfört: J.R. synes inledningsvis ifrågasätta PSA-avtalets tillämplighet i frågor som avser de individuella fri- och rättigheterna eftersom PSA-avtalet ingicks redan 1986. Även om det ursprungliga PSA-avtalet träffades 1986 så är det PSA-avtal som nu är föremål för bedömning träffat 2006. PSA-avtalet har följaktligen sedan 1986 omförhandlats av parterna vid ett flertal tillfällen och på så sätt anpassats till de förändringar som skett på arbetsmarknaden. Av J.R:s yttrande framgår vidare att han kan ha missuppfattat vad som PSA-avtalet anger i fråga om talförbudet. Det är i sig korrekt att 11 § PSA-avtalet anger att talan inte får föras före det att en arbetsjukdom av Försäkringskassan bedömts som en arbetsskada. Vållandenämnden prövar emellertid därefter enbart vållandefrågan och det är vållandenämndens ställningstagande i den delen som kan prövas av domstol. Frågan om vilken ersättning som ska utgå till den arbetsskadade prövas emellertid enligt 26 § PSA-avtalet av den partsammansatta PSA-nämnden. Om vållandenämnden finner att en arbetsskadad är berättigad till ersättning för inkomstförlust och ersättning för sveda och värk så är det följaktligen PSA-nämnden som prövar vilken faktisk ersättning som därefter ska utgå till den arbetsskadade. Talförbudet enligt 22 § PSA-avtalet gäller därför alla frågor om vilken ersättning som kan utgå till den som drabbats av en arbetsskada. Någon rätt att enligt 11 § PSA-avtalet överklaga PSA-nämndens beslut vid allmän domstol föreligger därför över huvud taget inte. Däremot kan PSA-nämndens beslut i enlighet med vad som framgår av 25 § PSA-avtalet överklagas till Skiljenämnden i vissa trygghetsfrågor. Skiljenämndens verksamhet är reglerad i förordning (2007:830) med instruktion för Skiljenämnden i vissa trygghetsfrågor och skiljenämnden är följaktligen en statlig myndighet. Av 3 § i Skiljenämndens instruktion framgår att ordförande och vice ordförande ska vara eller ha varit

ordinarie domare och av 5 § framgår att kostnaden för Skiljenämndens verksamhet betalas av Kammarkollegiet. Som Arbetsdomstolen angav redan i domen 1978 nr 83 så är utrymmet för att förklara en skiljeklausul i ett kollektivavtal utomordentligt begränsad. Av 23 § myndighetsförordningen (2007:515) samt 13 § i instruktionen för Skiljenämnden framgår att ledamöterna i Skiljenämnden utses av regeringen. PSA-nämndens beslut kan följaktligen överprövas av domstolsjurister som utsetts av regering och Skiljenämndens prövning sker utan kostnad för den enskilde. Som statlig myndighet är Skiljenämndens ledamöter dessutom enligt 1 kap. 9 § regeringsformen bundna av kravet på saklighet och objektivitet i sin verksamhet. Enligt FSM:s mening måste därför rimligtvis kravet på ”oavhängig och opartisk domstol” gälla för Skiljenämnden i vissa trygghetsfrågor. Någon grund för J.R:s inställning att PSA-avtalet skulle utgöra en inskränkning i hans enskilda rättshandlingsförmåga föreligger därför inte. FSM delar inte J.R:s inställning att en prövning av hans krav inte kan ske inom skälig tid. Den omständigheten att en prövning kan komma att ske i flera instanser kan inte innebära att EG-rätten åsidosätts. FSM vidhåller följaktligen sitt yrkande att J.R:s talan avvisas.

DOMSKÄL

Enligt artikel 234 i EG-fördraget kan tingsrätten inhämta förhandsbesked från EG-domstolen angående tolkningen av fördraget; i detta fall om J.R. har rätt till domstolsprövning av sin talan. Tingsrätten är som första instans inte skyldig att inhämta besked. Undantag från sådan skyldighet föreligger dessutom om EG-domstolen redan har uttalat sig i samma eller snarlik fråga eller om den korrekta tillämpningen av gemenskapsrätten är uppenbar. Tingsrätten finner ej skäl att inhämta yttrande (jämför NJA 2004 s. 735).

EG-domstolen har i flera rättsfall förklarat att domstol i förevarande sammanhang inte ska tolkas så att därmed avses enbart domstol av traditionell typ inom landets domstolsväsen, se Hans Danelius, *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis*, 1997, s. 151. Nämnder av olika slag har, som J.R. också vidgått, godtagits men under förutsättning att de uppfyllt vissa kriterier. J.R. har gjort gällande att i aktuellt fall kriterierna brister i olika avseenden och i första hand vad gäller kraven på oavhängighet och opartiskhet och hänvisat till *Europakonventionen Artikel 6.1 – En rättvis rättegång*.

I detta mål är det fråga om två nämnder. Den ena är den särskilda nämnden enligt 11 § i PSA-avtalet, vilken ska pröva *rätten* till ersättning för inkomstförlust och sveda och värk för en arbetsskada som måste fastställas av Försäkringskassa/Förvaltningsdomstol. Nämnden består enligt FSM av domstolsjurister. Nämndens beslut kan överklagas till allmän domstol. Den andra nämnden, PSA-nämnden, prövar *vilken ersättning som ska utgå*. Den består av tre representanter från vardera arbetsgivar- och arbetstagsidan. PSA-nämndens beslut överklagas enligt 25 § i avtalet till skiljenämnden i vissa trygghetsfrågor, som inrättats enligt kollektivavtal.

En jämförelse med praxis ger enligt tingsrättens mening vid handen att nämnderna i fråga är av det slag som godtagits som domstolar. Av de rätts-

fall som FSM har åberopat lyfter tingsrätten här fram Arbetsdomstolens avgörande 2005 nr 79, s. 625-626. Där skriver domstolen bl.a. följande. Lagstiftaren har inte avsett att i någon större omfattning begränsa användningen av skiljeklausuler på det arbetsrättsliga området, där det normalt uppkommer ett jämviktsläge mellan arbetsgivaren och arbetstagsidan, eftersom den organiserade arbetstagsidan normalt kan räkna med stöd från sin fackliga organisation. Mot den bakgrunden fann AD i ett fall från 1978 att 36 § avtalslagen i princip inte kunde komma till användning. AD fortsatte nederst på s. 626: Utgången har regelmässigt blivit att en skiljeklausul inte ansetts som oskälig enligt 36 § avtalslagen. I AD 2008 nr 11 förklarade domstolen att utrymmet för att med tillämpning av 36 § avtalslagen förklara en skiljeklausul i ett kollektivavtal för ogiltigt anses vara utomordentligt begränsat.

På grund av det anförda och då J.R. inte påvisat några särpräglade förhållanden honom till nackdel har J.R. inte visat fog för att han i angivna hänseenden inte skulle få en rättvis prövning.

Inte heller vad J.R. i övrigt framfört som kritik betar honom enligt tingsrättens mening en rättvis rättegång. EG-domstolen har enligt praxis i allmänhet godtagit intresseledamöters deltagande, vilket ju har tradition inom svenskt rättsväsende. Att J.R. inte skulle få förhandling inom skälig tid har motparten bemött med att invändningen egentligen tar fasta på att prövningen av skadeståndet kommer att äga rum i flera omgångar och därför inte är relevant. Tingsrätten delar i huvudsak FSM:s inställning.

Sammantaget finner tingsrätten att det inte framkommit några omständigheter som ger anledning att underkänna det på kollektivavtal grundade systemet för ersättning för arbetsskada, som närmare reglerats i PSA-avtalet. Då 22 § i avtalet förbjuder den som omfattas av avtalet att föra talan mot den egna arbetsgivaren förklarar tingsrätten att J.R. inte får föra sin talan om skadestånd enligt skadeståndslagen i tingsrätten.

Vad gäller målet i övrigt bör det vilandeförklaras i avvaktan på att denna mellandom vinner laga kraft.

DOMSLUT

Tingsrätten förklarar att J.R. inte får föra sin skadeståndstalan enligt skadeståndslagen vid tingsrätten.

Tingsrätten vilandeförklarar målet i övrigt i avvaktan på att denna mellandom vinner laga kraft.